

Lipcsei Ildikó A politikus Zrínyi Ilona

Zrínyi Ilona jól ismert szereplője a magyar történelemnek. Közel három éven át hősiezen védte Munkács várát, s ez által neve mélyen bevésődött a magyar nemzet tudatába. Horváth Mihály, Zrínyi Ilona első életrajzírója találóan jellemzi a fejedelemszony életét, melyben a társadalmi viszonyok két szélsősége volt található. A fejedelmi rangot, csillogást, pazar életet a száműzöttség, szegénység, az elvesztett hon, a kiirtott nemzetség, a családtól való elszakítás váltotta fel. Származása és házassága révén nyugodt, boldog életre hivatott. Szenvedéseinek forrása azonban éppen ez lett, de a sorscsapásokat megtanulta tűni.¹

Kevés olyan nőalakja van történelmünknek, aki egy személyben, mint hitves, mint anya és hősnő egyaránt méltó lenne arra, hogy neve hallhatatlanná váljék. A Zrínyi Ilonáról megemlékező irodalmi és tudományos művek legtöbbje azonban nem kizárólag az ő személyével, hanem inkább férjeivel (I. Rákóczi Ferenc; Thököly Imre) vagy fiával (II. Rákóczi Ferenc) foglalkoznak és elsősorban a mellettük betöltött szerepét tárgyalják.

A család, a hazaszeretet, s a hősie lélek mellett fontos megemlíteni a fejedelemszony politikai tevékenységét is. A nőkre ebben a korszakban nem volt jellemző az aktív politikai szereplés. A főúri feleségek dolga elsősorban az udvar irányítása volt.² A politikában, a hadvezetésben, a közigazgatásban férfiak munkálkodtak, de egyes nők formálisan, vagy informálisan döntési pozícióba kerülhettek. A XVII. századi Magyarország a női önállóság gyakorlásának rendkívül előnyös korszaka volt.³ A török hódoltság idejében nagy változás következett be a nők helyzetében, hiszen nagyarányú emancipációs folyamat zajlott le – elsősorban a nemesség soraiban. E változást egyrészt a reformáció hozta magával, hiszen a protestáns vallás engedélyezte a válást, melyet nők is kezdeményezhettek. Másrészt e korban a férfiak gyakran háborúztak, s így nagy teher, s az önállóság kényszere nehezedett a nők

¹ Horváth Mihály: Zrínyi Ilona életrajza; Kiadja: Ráth Mór, Pest 1869. 1-2.

² R. Várkonyi Ágnes: Értékrend és személyiség (archívum 94/10)

³ Péter Katalin: Nők önállósága, férfiak önállósága a társadalomban (Rubicon, 2001/6)

vállára. A történetírás csupán a politikai szerepet betöltő nők nevét örökítette meg, (pl. Széchy Mária, Lórántffy Zsuzsanna stb.) pedig sokan voltak, akik elhalt, vagy távol lévő férjük helyett gazdasági feladatokat láttak el, esetleg fegyvert ragadtak, ha a szükség úgy kívánta, s ez nem csupán magyar jelenség volt.⁴

E tanulmánnyal az a célom, hogy az anya, a hősnő, a szerető feleség mellett a politikus Zrínyi Ilonát is megismerjük. Számtalan kérdés vetődik fel ezzel kapcsolatban már Thököly Imre személyét illetően is. Milyen megfontolások vezették Zrínyi Ilonát a vele történő házasságra? Milyen politikai szerepet töltött be férje mellett? Voltak-e önálló politikai elképzelései, vagy azt tette, amit férje el várt tőle? Hogyan tudta összeegyeztetni a nagypolitikát a családi élettel? Az asszonyors, s a politika összefonódásának tanulmányozása Zrínyi Ilona személyében szép és érdekes vállalkozásnak bizonyul, hiszen Ő elsősorban politikus volt, politikai légkörben nőtt fel, s ez lett élete meghatározó eleme.

Családi örökség

A bécsi udvar az 1650-es évektől kezdve figyelte a Drávától a Földközi-tengerig terjedő, országrésznyi birtokot bíró nagy hatalmú Zrínyi családot. Zrínyi Ilona édesanyja, Frangepán Katalin gyűlölte a Habsburgokat. Családja tudta nélkül szervezkedett. Levelezett Beziéressel, XIV. Lajos velencei követével. Több ízben járt Bécsben Gremonville francia követnél, hogy megnyerje francia király támogatását céljához: megszabadulni az osztrák és török iga alól.⁵ Erre főleg a szentgotthárdi csata adott okot 1664-ben, amikor megverték a törököket, de ahelyett, hogy tovább üldözték volna őket, előnytelen békét kötött velük I. Lipót Vasváron. Bécs nem tudott, vagy nem akart a Török Birodalommal döntő harcot vívni. A béke része volt, hogy Új Zrínyivárat, melyet Zrínyi Miklós építtetett, s melyet a törökök leromboltak, nem engedték újra felépíteni.⁶ Ezt követően már Zrínyi Miklós is hajlott a francia segítség felé. A Habsburg orientációval szemben más alternatíva kellett. Zrínyi Miklós felismerte, hogy Magyarország csak Erdéllyel, Lengyelországgal, a román fejedelemségekkel és a nyugati hatalmakkal szövetségben űzheti ki a törököket. Bécs politikájában a magyarországi

⁴ Nagy László: „Nem jöttünk égi hadak-útján...” 1982. 133-141.

⁵ Horváth Mihály i.m. 3-6.

⁶ Perjés Géza: Az eszéki hadjárat (Rubicon. 2002/2)

érdekeket alárendelő fordulat következett be, s ez volt az oka annak, hogy az ország főméltóságai szövetséget kötöttek. E politika törökellenes és Habsburg-ellenes hagyományokat ötvözött egymásba. Zrínyi Ilona és I. Rákóczi Ferenc életét ez a politikai mozgalom kötötte össze.⁷

1664. november 18-án nagy tragédia érte a Zrínyi családot, ugyanis Miklós egy vadászaton életét vesztette. Egyrészt nagy veszteség volt ez az ország számára, hiszen Miklós halála után az országos politikából csoportok és családok érdekeinek darabjaira tört szét az ügy. Zrínyi Péter folytatta, amit bátyja elkezdett, de hiányzott belőle annak tehetsége és politikai éleslátása.⁸ Másrészt nagy veszteség volt Zrínyi Ilona számára, aki eszményképének tekintette nagybátyját. Talán tőle tanult meg magyarul beszélni. Frangepán Katalin és családja inkább kötődött a horvát nyelvhez és hagyományokhoz, mint a Zrínyiek. Katalin nem is tudott jól magyarul (legalábbis írni nem). Otthon főként horvátul beszéltek.⁹ Zrínyi Ilona gyakran megfordult Zrínyi Miklós könyvesházában, ahol latin, olasz, német, francia, magyar művek sokasága volt található.

*„Ilonáról el lehetett mondani, hogy oroszlanfejen nevelkedett fel.”*¹⁰ Hallhatott őse, a szigetvári hős Zrínyi Miklós dicső tetteiről nagybátyja hőskölteményéből, a „Szigeti veszedelem”-ből. (Lehet, hogy éppen ebből tanult meg magyarul olvasni.) Már gyermekként szembesülnie kellett a háború borzalmaival. Nem volt idegen számára a harci élet, hiszen a déli végeken gyakran csatáztak a törökökkel. A Zrínyiek számára nagy gondot jelentett birtokaik védelme, mely hatalmas pénzüsszegeket emésztett fel. Ha Ilona Csáktornyára ment nagybátyjához, gyakorta láthatta a karóba húzott török fejeket, véres hadizászlókat. Itt hallhatott a Rákóczi családról is, akiknek a nevét barátként emlegették a Zrínyi udvarban.¹¹

⁷ R. Várkonyi Ágnes: A rejtőzködő Murányi Vénusz; Helikon Kiadó, 1987. 151-160.

⁸ Kertész Erzsébet: A fejedelemasszony: Zrínyi Ilona élete; Kossuth Kiadó, 1986. 5-14.

⁹ Dr. Csorba Csaba: Zrínyi Ilona pályafutása Horvátországtól a Felvidékig / Patak nagyasszonya: Zrínyi Ilona – Nemzetközi tud. Ülés, Sárospatak 2000; Zrínyi Ilona Városi Könyvtár, Sárospatak, 2003. 19-29.

¹⁰ Jókai Mór: A magyar nemzet története regényes rajzokban (www.mek.iif.hu)

¹¹ Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc; Gondolat, Bp., 1976. 11-27.

Apja, Zrínyi Péter is kitűnt a végvidéki törökellenes harcokban. Katonai karrierje azonban nem volt egyenletes, hiszen többször lemondott, vagy lemondatták egyes tisztségeiről, mert engedély nélkül harcolt békeidőben, ill. összeveszett a horvátországi német tisztekkel.¹²

A magyar politikai életben való aktív részvétel jellemezte Zrínyi Ilona családját. Nézeteik, törekvéseik hatással voltak rá is. 1665-ben folytatódott a főúri szervezkedés. Átadták a francia követnek, Gremonville-nek, a Magyar Királyság, Horvátország, Erdély és a román fejedelemségek szövetségének tervét, hogy kieszközöljék XIV. Lajos támogatását. A királyság politikusai a török fékevesztett hódolatásai ellen és az állami önrendelkezést sértő Habsburg-politika kivédésére keresték Erdéllyel a „modus vivendi”-t. 1666 elejétől Erdély és a magyarországi szervezkedők kezdtek szorosabbra fűzni kapcsolatukat.¹³

Zrínyi Ilona és I Rákóczi Ferenc

Ilona első házassága nagyon fontos politikai lépés volt, de az ő szerepe ebben még csekély. A házasságuk terve először az 1662-es országgyűlésen merült föl. Zrínyi Péter nagy reményeket fűzött e frigyhez. II. Rákóczi György özvegye, Báthory Zsófia – I. Rákóczi Ferenc édesanyja – már korábban jól ismerte a Zrínyi családot. Férje egykor kapcsolatban állt Zrínyi Miklóssal. Miklós annak idején sokat remélt II. Rákóczi György hadműveleteitől. Abban bízott, hogy Erdélyt, valamint a Zrínyiek és Frangepánok területeit egyesítik majd.¹⁴

A két család közötti házassági kapcsolat fontos mozzanat volt a szerveződő főúri összeesküvést illetően. Egyes források szerint Széchy Máriában, Wesselényi Ferenc nádor feleségében ötlött fel először a házasság terve, mert a Habsburg-ellenes felkeléshez szükségük volt a Rákócziak vagyonára.

A buzgó katolikus Báthory Zsófiának sem volt ellenére fia házasságkötése a katolikus Zrínyi Ilonával, ráadásul a Zrínyi név sem csengett rosszul. Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter a korszak legnagyobb szabású tengeri kereskedelmi vállalkozását bonyolították le az Adrián.

¹² Dr. Csorba Csaba i.m. 19-29.

¹³ R. Várkonyi Ágnes: Erdélyi változások / Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában 1660-1711; Magvető Könyvkiadó, 1984. 132-139.

¹⁴ Dr Nemeskürthy István előadása – A szívünkben élő Rákóczi (Pázmány nap 2003)

Felvásároltak marhát, majorsági bort, de elsősorban fát és vasat exportáltak Velencébe és Észak-Olaszországba.¹⁵ A Zrínyiek szervezkedéséről, azonban valószínűleg nem tudott Zsófia, hiszen az özvegy fejedelemasszony híres volt Habsburg-hűségéről, s így nem egyezett volna bele a házasságba.¹⁶

Kérdéses azonban, hogy I. Rákóczi Ferencnek milyen érdeke fűződött e frigyhez? A korszak főúri családjainak házasság politikáját - akárcsak a Rákócziakét – az jellemezte, hogy vagyonukat minél jobban gyarapítsák. Zrínyi Ilona révén nemigen gyarapodtak a Rákóczi-birtokok, mivel a Zrínyi uradalmakat öccse, és unokaöccse (Zrínyi Miklós fia: Ádám) örökölte. A Zrínyi-birtokok egyébként földrajzilag is túlságosan távol estek a Rákóczi-birtoktól. Nem eredményezett sem anyagi, sem politikai előnyöket Rákóczi Ferenc számára ez a házasság.¹⁷ Nagy reményt jelentett viszont a magyar szervezkedésnek és óriási veszélyt Bécsnek. A Rákóczi család hatalmát a több mint 1 millió holdas birtok, sok kastély és vár, familiárusok hada, jobbágyok tízezrei feletti uralom jelentette.¹⁸ A Zrínyi-Frangepán vagyon a dalmát-adriai vidéken és onnét szerteágazva, míg a Rákóczi-Báthory vagyon Észak Erdélyben és Északkelet-Magyarországon óriási területet foglalt magába.¹⁹

Az eljegyzést 1665 októberében, a trencsénteplici fürdőikben tartották, ahol először találkozott Ilona és Ferenc. Zrínyi Ilona egyszerűen csak teljesítette a szülői akaratot, azzal hogy nőül ment I. Rákóczi Ferenchez. Számára ez még csupán gyermeki engedelmesség volt, nem politika. A menyegzőre 1666 márciusában került sor Zboró, más néven Makovica várában, Sáros megyében. Az esküvőre Báthory Zsófia meghívója szerint hivatalos volt a királyi Magyarország szinte minden jelentősebb családja. Nem tudni hányan jöttek el. A gyér forrásanyag nyomán az a nézet terjedt el, hogy sem Frangepán Katalin, sem Báthory Zsófia nem volt jelen a szertartáson.²⁰ A vendégek között volt Szelepcsényi György esztergomi érsek, Pálffy egri, Bársony nagyváradi püspök, Caprara gróf - kassai német főkapitány, Teleki

¹⁵ R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztútjain / Tanulmányok a XVII. századból; Gondolat, 1978.

¹⁶ Kertész Erzsébet i.m. 5-14.

¹⁷ Dr. Csorba Csaba i.m.19-29.

¹⁸ Köpeczi Béla: Döntés előtt. Az ifjú fejedelem eszmei útja; Akadémia Kiadó, Bp. 1982. 13-48.

¹⁹ Dr Nemeskürthy István i.m.

²⁰ Nagy László: Kard és szerelem /Török kori históriák/; Gondolat. Bp. 1985. 378-385.

Mihály, Bethlen Miklós, Apaffy Mihály erdélyi fejedelem képviselői és sok más főrangú magyar és lengyel úr. Zrínyi Péter magával hozta a délvidékről bizalmas embereit is.²¹

A zborói lakodalom egy nagy politikai összejövetel volt. Bethlen Miklós és Teleki Mihály az esküvő után Thököly Istvánhoz, majd onnan Bethlen Wesselényi Ferenc murányi várába ment „titkos követségben” Apaffy Mihálytól. Arról tárgyaltak, hogy a török támadásainak kitett magyarok készek behódolni a Portának.²²

Azt nem tudni pontosan, hogy mikor került sor Zrínyi Ilona első politikai fellépésére, s azt sem, volt-e szerepe abban, hogy első férje csatlakozott a szervezkedőkhöz. Zrínyi Pétert később, bécsi kihallgatásakor megkérdezték, hogy létezik-e Ilonának az a levele, melyben jelenti, hogy apja parancsára kitörtek és elfogták gróf Starhenberg Rüdigert, Tokaj császári parancsnokát? Zrínyi Péter tagadta ezt, de azt is, hogy tudott a felső-magyarországi szervezkedésről. Lehet, hogy tényleg írt Ilona apjának egy ilyen levelet s eszerint részt vett férjének a felkelésbe történő bevonásába, de ha így is volt, azt valószínűleg apja kívánságára tette. Arról nincs adat, hogy volt-e valami konkrét tevékenysége az 1670-es felkelés alatt. (Ez azonban nem jelent semmit, mert sok még a feltáratlan adat.)²³

Zrínyi Péter elősegítette veje kibékülését a környék protestáns nemességével. 1666. augusztus 15-én Rákóczi már olyan utasításokat adott a sárospataki várnagynak, mintha háborús időszak lenne. Nem tudjuk, hogy Báthory Zsófia Munkácson tudott-e valamit a készülődésről.²⁴ A Habsburgok viszont tudtak róla. Wesselényi nádor halála után (1667 tavasza) a mozgalmon eluralkodott a kapkodás, a pánik, a belső meghasonulás. A leveleket a császári őrségek felbontották, a bonyolult rejtjeleket pedig az erdélyiek nem mindig értették. A felkelés végül elbukott.²⁵ Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet Bécsben bebörtönözték. A felkelők szélnek eresztették katonáikat, Rákóczi Ferenc pedig Munkácsra sietett anyjához, aki bécsi kapcsolatait, s jezsuita támogatói révén megmentette az életét. A Rákóczi várakba –

---

²¹ Barta János: Miért halt meg Zrínyi Péter? / A Wesselényi-összeesküvés története; Móra Ferenc Könyvkiadó, 1986. 55-60.

²² Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes i.m. 11-27.

²³ Nagy László 1985. 378-385.

²⁴ Kertész Erzsébet i.m. 23-32.

²⁵ R. Várkonyi Ágnes 1984. 132-139

Munkács és Ecsed kivételével – német őrseget kellett fogadnia, s még 400.000 tallér fizetésére is kötelezték.

Zrínyi Ilona boldog, békés napjai is véget értek. A Wesselényi-összeesküvés bukása óriási csapásokkal sújtotta őt. Apját és nagybátyját Bécsújhelyen kivégezték, anyját és húgát, Aurora Veronikát Gráczba, öccsét, Jánost Bécsbe vitték (pontosabban Jánost apja küldte oda, hogy ezzel bizonyítsa a hűségét). Csáktornyát a császáriak elfoglalták, javaikat elkobozták. Férje a rárótt büntetés miatt kénytelen volt adósságokba verni magát. Anyja 100.000 Ft-ot tett le érte, a győri jezsuiták 16.000 Ft-ot, a kassaiak szintén, a bécsi Pazmaneum 15.000 Ft-ot, Szelepcsényi György 20.000 Ft-ot kölcsönzött. Ez is kevésnek bizonyult, Ilona jegyajándékát és hozománya egy részét is hozzá kellett tenni. A fejedelmi pompából visszavettek. Ilonát azonban családja sorsa bántotta. Anyja hamarosan megőrült, majd 1673-ban meghalt. Aurora Veronika egy klágenfurti apáca zárdába vonult.²⁶

Az országban egyre jobban erősödött az osztrák önkény. I. Lipót felfüggesztette a magyar alkotmányt és kormányzót nevezett ki az ország élére 1673-ban. 1674-ben Kollonich Lipót és Szelepcsényi György érsek vezetésével vérsztörvényszék alakult a protestánsok erőszakos áttérítésére. Sokan menekültek el az országból, már korábban is, legtöbbjük Erdélybe. 1672-ben az erdélyi bujdosók betörték Felső-Magyarország területére, s kérték I. Rákóczi Ferencet, hogy álljon melléjük, de ő nemet mondott. Erősen anyja befolyása alatt állt. Igaz semleges maradt, de nem kímélték a rebellesek az ő birtokait sem.²⁷ Báthory Zsófia, mint bigott katolikus, csatlakozott a protestánsok üldözéséhez (a rebellesek többsége is protestáns volt). A Rákóczi birtokokon gyakoriak voltak a felkelők betörései, s 1675-ben egészen Kassáig eljutottak. Feldúlták és felégették Báthory Zsófia több faluját, állandó támadásokkal nyugtalanították az itt állomásozó császári seregeket. Mindkét fél kegyetlenül irtotta a másikat.²⁸

A kurucok 1676-ban körülvették Ónodot, Szatmárt és Kállót. I. Rákóczi Ferenc feltehetőleg emiatt indult útnak várandós feleségével és kislányával Sárospatakról Munkácsra. Nem

²⁶ Horváth Mihály i.m. 12-19.

²⁷ Ágoston Gábor – Oborni Teréz: A tizenhetedik század története; Pannonica Kiadó, 2000. 207-215.

²⁸ Köpeczi B – R. Várkonyi Á i.m. 11-27.

jutottak el Munkácsig, hanem Borsiban szálltak meg, ahol Zrínyi Ilona március 27-én életet adott egy fiúgyermeknek. Ő lett később a szabadsághős II. Rákóczi Ferenc. A gyermek születése után nem sokkal azonban Zrínyi Ilona magára maradt, férje ugyanis július 8-án, Makovicán meghalt.²⁹

Rákóczi Ferenc halála előtt levelet írt I. Lipótnak, s gyermekeit a király oltalmába ajánlotta. Az, hogy az udvar nem magyarázta ezt úgy, hogy az árvák feletti gyámságot s a vagyon kezelését magának tartsa fenn, az Zrínyi Ilonának köszönhető. Lipót ugyanis a gyermekek gyámjaként, azok nagykorúságáig (20-24 éves korukig) minden javukkal rendelkezhetett volna, s akkor a birtokok igazgatása, a várak parancsnoksága, a földesúri jövedelmek beszedése, Sáros megye főispáni tisztje, a gyermekek nevelése felett a bécsi udvar rendelkezik. Bécsben azt a nézetet vallották, hogy az árvák gyámsága a császárt illeti meg.³⁰

Rákóczi végakarátát Várady László - a Rákóczi-ház bécsi ügyvivője - vitte Bécsbe, s ő értesítette Kazinczy Pétert az udvar tervéről. Zrínyi Ilona és környezete mindent megtett azért, hogy érvényt szerezzenek a Tripartitum ide vágó intézkedéseinek, mely az özvegynek biztosítja a kiskorú árvák feletti gyámságot mindaddig, amíg elhunyt férje címét és nevét megtartja és nem lép új házasságra.³¹ Várady László a magyar törvények és jogi érvek súlyát jó néhány hordó borral növelte meg. Bécsben gróf Pálffy Tamás magyar kancellár és Szelepcsényi György esztergomi érsek régi pártfogói voltak Báthory Zsófiának és Zrínyi Ilonának, s ők is a segítségükre voltak. Törekvéseik sikerrel jártak. A császár a Rákóczi árvák gyámságát Zrínyi Ilonára ruházta.

I. Rákóczi Ferenc halála után, Zrínyi Ilona átvette férje szerepét mind gazdasági, mind politikai téren. Csecsemő fia helyett, annak nagykorúságáig elfoglalta Sáros megye főispáni tisztét, saját pecsétet készíttetett, kancelláriát rendezett be. Várainak parancsnoka, birtokainak igazgatója lett. Anyósával együtt sikerült megakadályozniuk, hogy Munkácsot császári katonaság szállja meg.³²

²⁹ Kertész Erzsébet i.m. 32-41.

³⁰ Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora; Dante Könyvkiadó. Bp. 1934. 36-77.

³¹ Horn Ildikó: Nemesi árvák / Péter Katalin szerk: Gyermek a korájtkori Magyarországon; MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1996. 51-91.

³² Kertész Erzsébet i.m. 32-41.

A kurucok oldalán

Az özvegyiség nagy terhet rótt az ifjú asszony vállára. Nemcsak gyermekei nevelése, hanem az uradalmak irányítása is ráhárult. Tapasztalnia kellett azt is, hogy bár I. Lipót megerősítette őt a Rákóczi-család jogaiban, az országban azonban anarchia uralkodott, a császári tisztek kiskirályként viselkedtek, Bécsben pedig semmibe vették az ország törvényeit. Ő és gyermekei hadi területre kerültek, s állandó támadásoknak voltak kitéve.³³

A Porta közben újabb támadásra készült az ország ellen, Bécs azonban nem segített. Sőt éppen kapóra jött nekik ez az esemény, hiszen ez lekötötte a magyarokat és nem kellett tartaniuk újabb szervezkedéstől. A végvári katonákat elbocsátották, a várakat lerombolták, mert az udvar ezekben a várakban a magyar ellenállás tűzfészkeket látta, nem pedig a török elleni védelmet. Ezekkel az intézkedésekkel növelték a bujdosók számát.³⁴

Bár Zrínyi Ilona nem volt protestánsellenes, de elutasította a kurucok közeledési kísérleteit, ők pedig felégették falvait, 1677. október 10-én körülvették Munkácsot és megpróbálták elfoglalni. Vezérük – Wesselényi Pál – igyekezett megnyerni ügyének Báthory Zsófiát és levelet küldött neki, de ő elutasította. Pontosan nem tudni, hogy mi történt, tény, hogy a kurucok elvonultak Munkács alól.³⁵

1678 sikeres év volt a kuruc mozgalom számára. A francia pénzen toborzott, lengyelországi segélyhadakkal és francia főtisztekkel kiegészített hadsereg átütő sikert hozott a Habsburg-ellenes magyarországi felkelésben. A hadjáratok sikereit követően Thököly Imrét választották meg a kuruc seregek főgenerálisává. (Korábban Teleki Mihály volt az.) A hadjárat során Magyarország Hegyaljától a bányavárosokig a kurucok kezére került.³⁶

Zrínyi Ilona fülébe is eljutottak az ifjú titán hadi sikerei, s talán már ekkor szimpátiát érzett iránta. Thököly csillaga egyre magasabban ragyogott. 1680. január 8-án a felkelők teljhatalmú fővezérévé nyilvánították. Strassoldo generális előzetes fegyverszünetet kötött vele, majd

³³ Köpeczi B – R. Várkonyi Á i.m. 11-27.

³⁴ Magyarország története I/III. fejezet – R. Várkonyi Ágnes; Gondolat Könyvkiadó, Bp. 1967. 272-281.

³⁵ R. Várkonyi Ágnes: A fejedelem gyermekora; Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989. 32-42.

³⁶ Benczédi László: A Thököly-felkelés társadalmi és politikai alapjai / A Thököly-felkelés és kora; Akadémia Kiadó, Bp. 1983. 9-22.

átengedte a kurucoknak Bereg és Ung vármegyét, a Rákócziak ittlévő falvait. A Rákóczi család erdélyi birtokai is Thököly kezén voltak. Nem véletlen tehát, hogy Zrínyi Ilona kapcsolatot keresett vele.³⁷

A felkelőknek szükségük volt Felső-Magyarországra. Thököly és a Rákóczi-család ügyei összefonódtak. Legkézenfekvőbb megoldásnak a házasság bizonyult. A házasság megkötése azonban nem ment zökkenőmentesen. Ellenezte azt Báthory Zsófia, aki úgy vélte, hogy unokái anyjának nem lehet egy protestáns kuruc a férje. A bécsi udvarnak sem volt érdeke, hogy a Rákóczi-vagyonnal gyarapodjon a kurucok vezetőjének ereje. Az udvar engedélye nélkül azonban nem mehetett hozzá Zrínyi Ilona Thökölyhez, mert gyermekei gyámságát és birtokait nem kockáztathatta.³⁸

A történetírók hajlamosak arra, hogy Zrínyi Ilonát már az 1670-es években felruházzák azon gondolkodásmóddal, mely a tíz évvel későbbi munkácsi hősnőt jellemezte. Az, hogy a császárhű, katolikus fejedelemasszony a törökkel paktáló, protestáns kurucok mellé állt, hosszú folyamat eredménye volt. Anyósához fűződő elhíresülten rossz viszonyát illetően pedig arról lehetett szó, hogy bizonyos vallási és politikai dolgokat másképp látott, mint a jezsuita befolyás alatt álló és a kurucokat gyűlölő Báthory Zsófia, de nem szabad elfelejteni, hogy kezdetben Zrínyi Ilona sem szimpatizált a kurucokkal. A felekezeti gyűlölködésnek viszont nem volt a híve. A Zrínyiektől általában távol állt a vallási türelmetlenség.³⁹

A Thökölyvel kötendő házassága előtt, már kezdtek körvonalazódni politikai nézetei. Káplánjának 1678. június 27-i levele szerint az első közvetítők a bujdosók és a fejedelemasszony között a jezsuiták voltak. Támogatta a sárospataki jezsuitákat, s a bizalmas missziókra, Ordódy Jánost, a rendház főnökét küldte. Mindezek ellenére kicsit idegenkedett is tőlük, mert azok anyósa bizalmi emberei voltak.⁴⁰

Kezdetben igyekezett császárhűségét bizonygatni a bécsi udvar előtt. Embereit gyakran küldte Pozsonyba és Bécsbe, hogy a császár és hivatalnokai rokonszenvét megnyerje. Kapcsolatban

---

³⁷ Köpeczi Béla: Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből; Akadémia Kiadó, Bp. 2004. 11-19.

³⁸ Horváth Mihály i.m. 28-31.

³⁹ Nagy László 1985. 378-385.

⁴⁰ Köpeczi Béla: Döntés előtt. Az ifjú Rákóczi eszmei útja; Akadémia Kiadó. Bp. 1982. 13-48.

állt Gubasóczy püspökkel, Kollonich kancellárral, s a későbbiekben, a Thökölyvel való házassághoz szükséges engedély megszerzésében segítségére volt Szelepcsényi érsek és Caprara tábornok is. Nem felejtette el viszont, hogy Bécsben apja és nagybátyja gyilkosai vannak. 1680 tavaszán sokasodtak a panaszok a császári katonákkal szemben, akik mindent feléltek. Nagy volt az ínség az országban. Zrínyi Ilona írt a kancellárnak emiatt, de nem kapott kielégítő választ. A fejedelemasszony rájött, hogy nincs értelme a bujdosók és a bécsi udvar közötti egyensúlyozásra, s végül egyértelműen a kurucok mellé állt.⁴¹

A kurucok 1681 őszén újabb győzelmeket arattak. Thökölynek sikerült kedvező fegyverszünetet kötnie a Habsburgokkal: csaknem az egész Felső-Magyarországot átengedték szállásterületül a kurucoknak. A Rákóczi-birtokoknak – és persze az egész országrésznek – egyszerre két hadsereget kellett ellátniuk. Ez óriási teher volt az itt élők számára, sok paraszt inkább a bujdosást választotta. Zrínyi Ilonának is nagy gondok szakadtak ezzel a vállalásra. Városok, mezővárosok követei keresték fel, tőle várt segítséget Sáros megye, és gróf Eszterházy Mária is arra kérte Ungvárról, hogy Ilona eszközöljön ki Thökölynél falvai számára egy kis könnyebbséget.⁴²

1681-ben Sopronba hívták össze az országgyűlést, melyre Zrínyi Ilona is elküldte követeit, Klobusiczky Ferencet és Badinyi Jánost. Ugyanazt akarta, mint a többi fő-és köznemesi rend: állítsák vissza az alkotmányt, töltsék be a főméltóságokat, válasszanak nádort, vonják ki a császári katonaságot az országból, csökkentsék az adót, stb. Az országgyűlés eredményesnek bizonyult, mert eltörölték a guberniumot és gróf Eszterházy Pált választották nádorrá. Ígéretet tettek az adócsökkentésre, a katonaság kivonására. Engedményeket tettek a protestánsok vallásszabadságát illetően.⁴³

Báthory Zsófia 1680 június 14-én meghalt, így a Thökölyvel tervezett házasság elől egy akadály elgördült, a munkácsi várórség pedig letette a hűségesküt Zrínyi Ilona és gyermekei előtt. A császári főparancsnok évekig igyekezett rábírní őt, hogy császári őrséget fogadjon váraiba, vagy legalább német várkapitányokat, de nem engedte. A császáriak biztosítani szerették volna maguknak a hatalmas Rákóczi-birtokokat, s azok védelmére a Rákóczi-

⁴¹ Köpeczi B – R. Várkonyi Á i.m. 11-27.

⁴² R. Várkonyi Ágnes 1989. 115-123.

⁴³ Ágoston Gábor – Oborni Teréz i.m. 215-217.

várat. A Habsburg vezetés félt, hogy ha erőszakosan lép fel a fejedelemszonnnyal szemben, akkor a kurucok pártjára hajtja őt.⁴⁴

Thököly megígérte, hogy amint megkapja az udvar beleegyezését a házassághoz, ő kész békét kötni Béccsel. Végül sikerült megnyerniük a császár engedélyét, melynek az volt a feltétele, hogy Thököly tegye le a fegyvert és térjen vissza a császár hűségére. Engedékenységgükkel a császár hűségén próbálták megtartani Zrínyi Ilonát, s azt remélték, hogy a császár hűségére téríti majd férjét is. 1682. június 15-én megtarthatták az esküvőt. Zrínyi Ilona ezzel végképp a kurucok oldalán kötelezte el magát.⁴⁵ Thököly pedig ígérete ellenére a török mellé állt, s a Porta pártfogása miatt nyílt ellenszegülést követelt híveitől Bécs ellen. Báthory Zsófia egykori hívei szerencsétlenségtől tartottak, s a Rákóczi-ház végső veszedelméről beszéltek a török szövetség miatt. Zrínyi Ilona a török szövetséget pillanatnyi kényszernek fogta fel, s az ország viszonylagos függetlenségében bízott.

Sokszor éri az a vád Thököly Imrét, hogy kizárólag anyagi érdekből vette feleségül a nála jóval idősebb (?) Zrínyi Ilonát. Házasságuk azonban rációfol ezekre a véleményekre. Azt, hogy Ilona tiszta szívből szerette férjét, senki nem vitatta. Ezzel magyarázták, hogy több mint két éven át, védte a kurucok utolsó támaszpontját.⁴⁶ Meg kell azonban említeni, hogy a fejedelemszonnny is komoly érdekek fűzték Thököly Imréhez. 1679-re a kuruc vezér már nagy befolyásra tett szert Felső-Magyarországon. A kurucok folyamatos betöréseikkel zaklatták a Rákóczi-birtokokat, s Zrínyi Ilona nem tudott mit tenni ez ellen. Thököly személye védelmet nyújtott neki, s gyermekeinek. Thököly pedig a fejedelemszonnny és a Rákóczi árvák vagyona, családi tekintélye által vélte megvalósítani politikai céljait. A Habsburgok olyan területeket engedtek át katonáinak szállásterületül, melyek nagy része Rákóczi-birtok volt. Hatalmas utánpótlási területet, új híveket szerezhetett a házassággal.⁴⁷ Gazdasági és politikai megfontolások tehát egyaránt közrejátszottak e frigyben. 1679 után Zrínyi Ilonának legalább annyira érdekében állt a házassággal birtokai védelme, mint Thökölynek az ezzel járó előnyök. Felvetődik azonban a kérdés, hogy az érdekek találkozása kizárja-e az őszinte

⁴⁴ Pálffy Ilona: *Nők a magyar függetlenségért*; Múvelt nép könyvkiadó, 1952. 30-46.

⁴⁵ R. Várkonyi Ágnes 1989. 123-134.

⁴⁶ Nagy László: *A török világ végnapjai Magyarországon*; Zrínyi Katona Kiadó, Bp. 1986. 340-344.

⁴⁷ Kertész Erzsébet i.m. 63-72.

érzelmeiket? Levelezéseik választ adnak erre, és egyértelműen bizonyítják, hogy igazán szerették egymást. Thököly még akkor is ragaszkodott feleségéhez, amikor annak már semmije sem volt.⁴⁸

A Thökölyvel kötött házasság után Zrínyi Ilona élete teljesen megváltozott. Úgy élt, mint a többi főúri asszony, nem kellett katonákkal, tisztartókkal vesződni, a kancelláriával leveleznie, hanem női holmik között, asszonyok társaságában tölthette idejét. 1683 januárjában férjével együtt Kassára ment, ahol az országgyűlés elismerte Thököly fejedelemségét. Úgy éltek, mint az uralkodók, nagy tisztelet övezte őket.⁴⁹

A megváltozott külpolitikai helyzet azonban Thököly bukását hozta. I. Lipót szövetséget kötött a lengyel királlyal, Sobieski Jánossal a Porta ellen. Thökölyt pedig a török szólította fel, hogy seregével csatlakozzon a Bécs elleni hadjáratukhoz. Thököly újra háborúba indult, Zrínyi Ilona pedig Regécre költözött családjával. Itt szervezték meg a felső-magyarországi fejedelemség hadellátó központját. A kapitány Szirmay Miklós lett.

Zrínyi Ilona több volt, mint társ, mint feleség Thököly mellett. Jól kiismerte magát a térség diplomáciai viszonyaiban. 1682-ben, amikor már nyilvánvaló volt, hogy a török Bécs ellen készül, felvette a kapcsolatot a lengyel királlyal. Sobieski János útlevelet állított ki számára, s 1682. márciusában Zrínyi Ilona Czestochowába ment, hogy találkozzon vele. Amikor megkezdődött a háború, s a török sereg végigzúdult az országon, a fejedelemasszony mindent megtett azért, hogy a falvak, mezővárosok, uradalmak számára védelmet szerezzen.⁵⁰

A háború kitörését követően a fejedelmi család először Szerencsre ment, ahol május 20-án hadimustrát tartottak, majd Thököly másnap reggel elindult Kara Musztafa nagyvezérhez. Zrínyi Ilona Regécen megszervezte a hadellátást. Tábori szekereket gyűjtött, csapatélelmezési utasításokat adott, zászlóknak való kelmét rendelt egy eperjesi kereskedőtől. A hadjárat sikeresen indult, szinte az egész Felső-Magyarországot bevették, sőt dunántúli területeket is.

⁴⁸ Nagy László 1982. 119-133.

⁴⁹ Asztalos Miklós i.m. 36-77.

⁵⁰ R. Várkonyi Ágnes: Zrínyi Ilona / Patak nagyasszony: Zrínyi Ilona Nemzetközi tud. Ülés, Sárospatak, 2000; Zrínyi Ilona Városi Könyvtár, Sárospatak, 2003. 13-18.

A török Bécs ellen készült.⁵¹ A Bécs elleni hadjáratuk azonban kudarccal végződött. A török kudarc miatt Thököly is nehéz helyzetbe került. Csillaga lehanyatlóban volt, seregei sorra adták fel a kezükön lévő várakat. Bécs felmentése után megalakult a Szent Liga, és Thököly hiába próbált átállni a keresztények oldalára, a váradi pasa 1685. október 15-én foglyul ejtette és vasra verve Temesvárra szállíttatta.⁵²

Egyes nézetek szerint Zrínyi Ilona soha nem bízott a törökökben, de sosem tett szemrehányást a török szövetség miatt férjének. Thököly viszont hitt a Portának, még azok után is, hogy az hátat fordított neki. Zrínyi Ilona talán reálisabban látta helyzetüket a török szövetséget illetően, s megkérdőjelezte a beléjük vetett bizalmat.⁵³ A nemzetközi közvélemény megoszlott a török szövetség kérdésében. Nem minden keresztény állam ítélte el a pogány törökökkel való paktálást.

Az 1685-ös év Thököly bukásának az éve. Kurucai szinte minden erősségüket elvesztették, őt pedig a török fogságba ejtette. Zrínyi Ilona ekkor igazi vezéregyéniségként lépett föl. Utasításokat adott a kapitányoknak, személyesen ellenőrizte a várakat. A hidak mellé őrséget állított, s parancsba adta, hogy ha nem tudják megvédeni, rombolják le, égessék fel azokat. A császáriak túlereje azonban felmorzsolta az ellenállást. Eperjes, Ónod, Patak, Tokaj, Kálló, Kassa labanc kézre került.⁵⁴ November elején Regéc várát is feladták a védők. A fejedelemszönyeg egyedül maradt a támadásokkal szemben. A kuruc katonák java része átállt a császár oldalára, s ezután már csak egyedül Munkács és Zrínyi Ilona dacolt a Habsburgok hatalmával.

Munkács védelme országos jelentőségűvé növekedett, a haza védelmének, a megtámadottak kitartásának példája lett. Közvéleményt formáló erkölcsi tőkévé vált a védők tette. Munkácsért egész Európa izgult, s ezzel Zrínyi Ilona nemzetközi jelentőségűvé emelte Munkács ügyét. Krakkótól Párizsig könnyeztek és megbotránkoztak a királyi udvarok. Hősnőnek nevezték őt, aki egész Európa csodálatát kivívta. A francia uralkodó ékszereket

⁵¹ Kertész Erzsébet i.m. 63-72.

⁵² Köpeczi B – R. Várkonyi Á i.m. 34.

⁵³ Kertész Erzsébet i.m. 63-72.

⁵⁴ Mitták Ferenc: Híres nők a magyar történelemben / 96-101.

ajándékozott „Európa legbátrabb asszonyának”, bár érdemi segítségre nagyobb szüksége lett volna.⁵⁵

Lotharingiai Károly udvari papja, bár bátornak tartotta a fejedelemasszonyt, de úgy vélte, kilátástalan a helyzete, nincs értelme a harcának. El kellene fogadnia a császár által ajánlott kegyességet, hiszen semmi esély arra, hogy Thököly szerencséje újra föléled. Szerinte Zrínyi Ilona makacs és bizalmatlan, s ezt a császár megbosszulja majd.

Zrínyi Ilona nemcsak az ellenállást szervezte meg, hanem a diplomáciai akciókat is, melyekkel Munkácsot meg akarta tartani. 1686. november 4-én követeket (Absolon Dánielt és Dobay Zsigmondot) küldött a lengyel uralkodóhoz azzal a céllal, hogy lengyel közvetítéssel megnyerje XIV. Lajost, érje el a császárnál, hogy a küszöbön álló változtatásokat illetően a magyarság érdekeit is figyelembe vegyék. A lengyel királyné a Báthoryak révén rokona volt a Rákócziaknak. A királyné még pénzt is kölcsönzött a fejedelemasszonynak. Zrínyi Ilona ékszerei egy részét elzálogosította, s ebből élelmiszert, lőszert vásárolt, és kifizette a katonái zsoldját.⁵⁶ A császáriak azzal vádolták a lengyel és francia uralkodót, hogy Munkácsot pénzzel, fegyverekkel támogatták. Fennmaradt ugyan Zrínyi Ilona és a lengyelországi francia követ levelezése, de abból csak az derül ki, hogy a fejedelemasszony kéri a követet, legyen emberei segítségére abban, hogy az ékszerekből vásárolni tudjanak. A vár védelmének költségeit Zrínyi Ilona fedezte.⁵⁷

Zrínyi Ilona két és fél évig hősiezen védte Munkács várát a császári seregekkel szemben, 1687 végére azonban már kimerültek a védők készletei, nem várhattak sehonnan segítséget, helyzetük reménytelenné vált. A Habsburg vezetés is szerette volna már lezárni Munkács ügyét, ezért tárgyalásokat kezdtek Zrínyi Ilonával, melynek eredményeként 1688. január 15-én aláírták a megállapodást, ami teljes amnesztiát biztosított mindenkinek. A fejedelemasszony és gyermekei minden javaikat megtarthatták, s Bécs garantálta, hogy azt megőrzik számukra. Ezt az ígéretet azonban nem tartották be. Zrínyi Ilona a megegyezés

⁵⁵ R. Várkonyi Ágnes: *Europica varietas~Hungarica varietas*; Akadémia Kiadó, Bp. 1994. 209-214.

⁵⁶ Köpeczi B – R. Várkonyi Á i.m. 35-44.

⁵⁷ Pálffy Ilona i.m. 30-46.

aláírása után a vár minden lakóját felmentette esküje alól. Ezt követően január 17-én déli 12-kor a császári katonák bevonultak Munkács várába.

Sok egykorú forrás utal arra, hogy az erdélyi és magyarországi kortársak többsége a visszafoglaló háborúk idején a török szövetségben harcoló kurucok küzdelmeit – köztük Munkács védelmét – nem tekintették a nemzeti ügy elárulásának. Kevesen örültek az országban Munkács elestének. Ezzel ugyanis elbukott a felső-magyarországi kuruc fejedelemség védőbástyája és megnyílt az út a Habsburg uralom előtt Erdély felé.⁵⁸

A császáriak számba vették a várban lévő javakat, Thököly kincseit lefoglalták. Zrínyi Ilonának, s gyermekeinek el kellett hagynia Munkácsot, de értékeiket magukkal vihették Bécsbe. A Munkácson összeírt javakat később Bécsben újra becsú alá vették. A munkácsi kincstár egy része azonban a várban maradt, mert nem volt elég társszekér a szállításhoz. Az itt maradt ingó értékek java részét átvitték később Sárospatakra. A vár levéltárát át kellett adni a császáriaknak.⁵⁹ Ezután a fejedelemasszony gyermekeivel Bécsbe ment, ahol fiát végleg elszakították tőle, lányát pedig kolostorba vitték. Egyedül maradt⁶⁰

Zrínyi Ilona katolikus családban, törökellenes hagyományokon nőtt fel. Ősei mindig a török elleni küzdelem elsődlegességére hivatkoztak, céljuk a töröktől felszabadult önálló Magyarország volt. Zrínyi Péter még a végveszélyben is tétován fordult a törökhöz, s készen állt arra, hogy újra ellene harcoljon. Ezek után érdemes elgondolkodni azon, hogy Zrínyi Ilonát mi vitte a szultán táborába, és mi készítette arra, hogy még akkor is kitarson mellette, amikor az már vesztesre állt. A keresztény seregek 1686-ban Buda visszavívására, az ország török uralom alóli felszabadítására készültek. Ezért küzdöttek évtizedekig a Zrínyi ősök. Mi vihette rá Ilonát, hogy a keresztény seregek ellen, török szövetségben harcoljon? Talán a Habsburgok által okozott családi sérelmek, vagy Thököly Imre iránti szerelme szorította háttérbe a családi hagyományokat? Esetleg ő is magáévá tette azt a nézetet, miszerint a Habsburg-uralom veszélyesebb, mint a török? Nehéz ezekre válaszolni, de talán ez mind együttesen eredményezte Zrínyi Ilona politikai lépéseit.⁶¹

⁵⁸ Nagy László 1982. 133-141.

⁵⁹ Történelmi Tár 1886. évfolyam; Kiadja: Magyar Történelmi Társulat. 769-789.

⁶⁰ Kertész Erzsébet i.m. 106-117.

⁶¹ Nagy László 1982. 133-141.

Bécsi évek

Zrínyi Ilona bécsi évei szomorúan teltek, hiszen elszakították fiától, s félt, hogy talán férjét sosem látja viszont. Voltak azonban támogatói is Bécsben (pl. Kinsky miniszter, Dietrichstein herceg, Szelepcsényi György). Nem rabként, hanem szabad emberként élhetett, csak éppen a várost nem hagyhatta el. Levelezést folytathatott, de leveleit cenzúrázták és ami a legjobban fájt neki, fiának nem írhatott.

1689-től Thököly Imre újra politikai tényezővé vált. Apafi Mihály erdélyi fejedelem halála után (1690) a török és francia diplomácia úgy gondolta, hogy Thököly lehetne Apafi utódja. A törökök, Köprülü Musztafa vezetésével újabb hadjáratot kezdtek a Habsburgok ellen. Thököly 2000 fős seregével Vidin területén táborozott. Az volt a feladata, hogy törjön be Erdélybe és vegye birtokba. Erdélyben Donat Heissler altábornagy főparancsnoksága alatt hét ezred állomásozott. A döntő ütközetre Zernyestnél került sor, ahol Thököly győzelmet aratott a császáriak felett. Heisslert és Doria márkít foglyul ejtették.⁶²

Zrínyi Ilonát nagy reményekkel töltötte el férje sikere, s az a terv, hogy a bécsi udvar kicseréli őt a két császári tisztre, Heisslerre és Doriára. Tárgyalt ez ügyben Heissler megbízottjával, majd 1691. február 21-én levelet küldött férjének.

„Isten áldja meg kegyelmedet, szerelmetes uram, minden áldásával. [...] Istennek legyen hála, én jó egészségben vagyok, s nincs mit panaszkodnom. Csak azt óhajtanám tudni, mi lesz velem? Kegyelmed itt akar-e hagyni, avagy kiváltani? Szépen kérem kegyelmedet, jó uram, bánjon emberségesen a foglyokkal, mert attól tarok, hogy ellenkező esetben velem is keményebben bánnak. Egyébként a jó Istenre hagyom magamat, és kegyelmed szeretetére.”⁶³

I. Lipót bele is egyezett a cserébe, de 1691. április 14-én Thököly levélben értesítette feleségét, hogy a Porta viszont nem engedélyezi.⁶⁴ 1691 decemberében végre Bécsben aláírták a fogolycseréről szóló okmányt. Elgördült minden akadály a találkozásuk előtt. Mielőtt Zrínyi

⁶² Mészáros Kálmán: A zernyesti csata (Rubicon, 2002/2)

⁶³ Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok; Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 1982. 293.

⁶⁴ Kristofory Olga: Zrínyi Ilona, a munkácsi vár hősi védője / Patak nagyasszonya: Zrínyi Ilona, Nemzetközi tud. ülés, Sárospatak, 2000; Zrínyi Ilona Városi Könyvtár, Sárospatak, 2003. 35-52.

Ilona elindult volna férjéhez, követelte a Munkács átadásakor lefoglalt 50.000 Ft értékű ingóságát, melyet szerződésben biztosítottak számára. Megvásárolta azokat a dolgokat, melyeket férje korábbi levelében kért tőle, majd 1692 januárjában császári zsoldosok kíséretével elhagyta Bécsset.⁶⁵

Száműzetésben

Nehéz és veszélyes út állt a fejedelemasszony előtt, mégis vállalta, csak hogy viszont láthassa férjét. Február 1-jén érkezett meg Tokajra, itt hosszabb időre megpihent és csak májusban indult tovább Erdélyen át. A megállapodás szerint Karánsebesnél kellett lebonyolítani a fogolycserét.⁶⁶

Ezután Pozsarevácra mentek, követte őket a kuruc sereg maradéka is. Két évet éltek itt, nem éppen fejedelmi körülmények között, de ez nem számított. Thököly még mindig bízott abban, hogy a Török Birodalom újra megerősödik, és majd az ő szerencsecsillaga is újra felragyog. A Porta napi 60 tallért utalt ki a bujdosók számára, ami szinte semmire sem volt elég. Próbáltak segílyt kérni a töröktől a sereg ellátására, de nem kaptak. Minden nyomorúságuk ellenére magyar rabokat váltottak ki tatár fogságból. Zrínyi Ilona nem mondott le arról, hogy a bécsi udvar által megígért 50.000 Ft-ot megszerezze. A Porta engedélyezte neki, hogy elküldje embereit Bécsbe, de ők csupán annyit értek el, hogy az ígért összeget Zrínyi Ilona gyermekei megkapták, viszont megtiltották nekik, hogy abból valamennyit is Törökországba küldjenek.⁶⁷

1699-ben a Habsburgok megkötötték a békét a törökökkel Karlócán. A béke tizedik pontjában a török ígéretet tett arra, hogy a jövőben nem avatkozik a magyarországi ügyekbe, a magyar elégedetleneket nem támogatja, velük kapcsolatot nem tart. A karlócai béke értelmében Thököly Imrét és híveit a Török Birodalom belső területére kellett volna költöztetni.⁶⁸ A törökök próbáltak a bujdosók érdekében engedményeket kicsikarni – a Porta oltalma alá került bujdosóknak kegyelmet kértek, s azt, hogy hazamehessenek. Bécs azonban nemet mondott. A törökök viszont nem voltak hajlandóak teljesíteni a Thököly kiadatására

⁶⁵ Kertész Erzsébet i.m. 118-134.

⁶⁶ Köpeczi Béla 2004. 36-91.

⁶⁷ Kertész Erzsébet i.m. 134-158.

⁶⁸ Ágoston G – Oborni T i.m. 231-234.

vonatkozó követeléseket. Thököly még bizott abban, hogy kiújul a háború a Habsburgokkal, de miután a béke tartóssá vált, Thököly helyzete kilátástalan lett. Először csak politikailag zárkózott el tőle a Porta, később anyagilag is.

Súlyos anyagi gondokkal küszködtek, Zrínyi Ilonának még az ékszereit is el kellett adnia. Személyesen írt a padisahnak, hogy segítse őket. Nem könyörgött, hanem érdemeire hivatkozva követelt: *„Isten és világ előtt nyilván vagyok, hogy Munkács várát a világ láttára, mint egy pasa oltalmaztam és tartottam. Isten akaratjából és a török nemzet hűsége mellett mindenünket elvesztettük. A nevünk király; ezt a nevet császárok adták: a hatalmas császár és a török nemzet becsületéért tehát lássanak el bennünket úgy, hogy egyéb nemzetek előtt is legyen híre.”*⁶⁹ A török kormány segélyén kívül más jövedelmük nem volt. Időnként a francia követ – Ferriol - küldött nekik kisebb összegeket.⁷⁰

Thököly személye később kezdett kínossá válni a Porta számára. Sorozatosan azzal ostromolta a Portát, hogy indítsanak újra háborút a Habsburgok ellen. Bécs már így is a béke megszegésével vádolta a törököket, ezért a nagyvezér elrendelte, hogy Thököly és felesége hagyja el Isztambul és költözzön a kisázsiai Nikomédiába.⁷¹ 1701. szeptember 23-án hajóra szálltak, s kilenc óra alatt elérték Kisásziát. Zrínyi Ilona ekkor már nagyon beteg volt, mert a bécsi kolostor nyirkos falai között tüdőbajt szerzett. A száműzetésben már nem állt módjában az ország dolgaival foglalkozni, s talán az évek során bele is fáradt a kényszerű politizálásba. A változó világpolitikai események, s főként szeretett hazája sorsa azonban nem maradt közömbös számára, s a száműzetés legszörnyűbb következménye az volt, hogy tudta, soha többé nem léphet magyar földre. Azt sem érthette meg, hogy fia vezetésével kitört Magyarországon a szabadságharc, hiszen 1703 telén, 26 napi szenvedés után, február 18-án délben Zrínyi Ilona meghalt.

---

⁶⁹ Nagy László 1982. 145.

⁷⁰ Nagy László 1985. 405-407.

⁷¹ Benda Kálmán: A bújdosó Thököly (1699-1705) / Benczédi László szerk.: A Thököly-felkelés és kora; Akadémia Kiadó, Bp. 1983. 165-171.

A fejedlemasszony az utókor emlékezetében

Zrínyi Ilonáról a nemzeti tudatban az a kép maradt fenn, ahogyan férje ábrázolta őt a sírfelíraton.

*„Itt nyugszik hősi munkái utána a férfias lelkű asszony, nemének és századának dicsősége
Méltóságos Zrínyi Ilona, a Zrínyi és Frangepán családnak utolsó díszje.*

Thököly és egykori Rákóczi hitvese, méltó mindkét férjéhez. Nagy volt híre neve a horvátok, az erdélyiek, magyarok és székhelyek között egyaránt. Még nagyobbá vált tettei által a világ előtt. A sors szeszélyeit erős lélekkel tűrte, nagy volt jósorsban, még nagyobb a szerencsétlenségben. Hadi dicsőséget keresztényi erényekkel tetézve erős lelkét visszaadta az Úrnak.

Meghalt virágmezei jószágán Nicomedia mellett a Bithynia öbölnél az Úrnak MDCCIII esztendőjében LX éves korában Február 17-én”⁷²

Ennek szellemében íródott Horváth Mihály róla szóló életrajza, s így maradt meg az utókor emlékezetében is. Számos irodalmi mű készült róla, mely magasztalja őt családanyaként, hitvesként és hősnőként.⁷³ Zrínyi Ilona alakja megihlette Tompa Mihályt, Fejes Istvánt, Szigligeti Edét, Jósika Miklóst, Somogyváry Gyulát, Herczeg Ferencet, Passuth Lászlót és még sok más jeles író, de nincs olyan alkotás, mely negatívan ábrázolná. Kiemelkedik ő a magyar nők sorából. A munkácsi vár védelmével a magyarság érdekében missziót teljesített, s általa egész Európa felfigyelt a magyarországi eseményekre. Ha semmi mást nem tett volna, csak annyit, hogy jó hírét kelti a magyarságnak Európában, azzal is örök emlékezésre méltó dolgot cselekedett volna.⁷⁴ A történetírás hosszú ideig férfiközpontú volt. A magyar közép-és újkor azonban már sok híres nővel dicsekedhet. Zrínyi Ilona nemcsak addig volt kimagasló és példamutató személyiség, amíg Magyarország életében meghatározó szerepet játszott, hanem azután is, hogy legyőzték. Az ő és férje munkája ugyan bevégezetlen volt, de az utókor

⁷² Kállay Magda: Zrínyi Ilona a magyar szépirodalomban; Magyar irodalmi dolgozatok a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. Debrecen. 1942. 103-104.

⁷³ Nagy László 1985. 408-412.

⁷⁴ Kristofory Olga i.m. 35-42.

számára ösztönző erő maradt. A fejedelemasszony példamutató alakját magáénak tekinti az utókor. Erényei közé tartozott a bátorsággal együtt az emberiség, a kitartás és a hűség, az állhatatosság és az igazságérzet, a segítőkészség és a megértés. Benne a szó és a tett egységet alkotott. Mélyen hitt Istenben, és magatartását a bibliai elvárásokhoz mérte.⁷⁵

A magyar nép függetlenségi harcaiban vezető szerepet játszott. Akkor is kitartott az ügy mellett, amikor már országszerte leverték a felkelést. Emberi alakja tiszteletreméltó. Példája a haza forró szeretetére, az elnyomó gyűlöletére, a függetlenség védelmezésére, önfeláldozásra, áldozatvállalásra tanít.⁷⁶ Zrínyi Ilona 1692-ben fogalmazott levele fiának ma is erkölcsi intelem lehet. *„csak az nem veszít, akinek semmije sincs. A földi javak pusztulása nem veszteség. Az veszti el mindenét, aki becsületét, jó hírét veszti.”*⁷⁷ Nem hiába mondta őt fia dicsőséges anyának, kortársai pedig azt írták róla: ő nemének és századának dicsősége. Olyan akaratereje volt, mely férfiak dicsőségére válna. Egész életében hű volt nemzetéhez és családjához, igaz e hűség sokszor nagy árat követelt tőle.

Számos helyen festmények, köztéri szobrok hívják fel rá a figyelmet. Utcák, terek, intézmények elnevezése emlékeztet rá. Történeiszaink, íróink, költőink sem engedik elfelejteni a fejedelemasszony Zrínyi Ilona nevét.

---

⁷⁵ Dobay Béla: Hogyan él Zrínyi Ilona alakja az utókor emlékezetében? / Patak nagyasszonya: Zrínyi Ilona, Nemzetközi tud. ülés, Sárospatak, 2000. 43-52.

⁷⁶ Pálffy Ilona i.m. 30-46.

⁷⁷ R. Várkonyi Ágnes 1989. 217.

Felhasznált irodalom

- ÁGOSTON GÁBOR – OBORNI TERÉZ: A tizenhetedik század története;
Pannonica Kiadó, 2000.
- ASZTALOS MIKLÓS: II. Rákóczi Ferenc és kora; Dante Könyvkiadó. Bp. 1934.
- BARTA JÁNOS: Miért halt meg Zrínyi Péter? A Wesselényi-összeesküvés története;
Móra Ferenc Könyvkiadó, 1986
- Gyermek a kora újkori Magyarországon. Szerk: PÉTER KATALIN
MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1996.
- HORVÁTH MIHÁLY: Zrínyi Ilona életrajza; Kiadja: Ráth Mór. Pest. 1869.
- JÓKAI MÓR: A magyar nemzet története regényes rajzokban. Zrínyi Ilona;
www.mek.iif.hu
- KÁLLAY MAGDA: Zrínyi Ilona a magyar szépirodalomban;
Magyar irodalmi dolgozatok a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti Szemináriumából. Debrecen. 1942.
- KERTÉSZ ERZSÉBET: A fejedelemasszony: Zrínyi Ilona élete;
Kossuth Könyvkiadó. 1986.
- KÖPECZI BÉLA: Döntés előtt. Az ifjú Rákóczi eszmei útja;
Akadémia Kiadó, Bp. 1982.
- KÖPECZI BÉLA: Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből;
Akadémia Kiadó, Bp. 2004.
- KÖPECZI BÉLA – R. VÁRKONYI ÁGNES: II. Rákóczi Ferenc;
Gondolat. Bp. 1976.
- MÉSZÁROS KÁLMÁN: A zernyesti csata; Rubicon. 2002/2
- MITTÁK FERENC: Híres nők a magyar történelemben /Arcképvázlatok a Honfoglalástól a XX. századig/;
Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen.
- NAGY LÁSZLÓ: A török világ végnapjai Magyarországon;
Zrínyi Katona Kiadó. Bp. 1986.
- NAGY LÁSZLÓ: Kard és szerelem /Török kori históriák/; Gondolat. Bp. 1985
- NAGY LÁSZLÓ: „Nem jöttünk égi hadak-útján...” – Vázlatok és tanulmányok a XVII. századi kurucokról;
Magvető Könyvkiadó. Bp. 1982.
- PÁLFFY ILONA: Nők a magyar függetlenségért; Művelt Nép Könyvkiadó, 1952.

- Patak nagyasszonya: Zrínyi Ilona – Nemzetközi tudományos ülés, Sárospatak
2000. szeptember 6. Szerk: HALÁSZ MAGDOLNA, NOSZÁLYNÉ
BODNÁR ÁGNES; Zrínyi Ilona Városi Könyvtár, Sárospatak, 2003.
- PERJÉS GÉZA: Az eszéki hadjárat; Rubicon. 2002/2
- PÉTER KATALIN: Nők önállósága, férfiak önállósága a társadalomban;
Rubicon. 2001/6
- R. VÁRKONYI ÁGNES: A fejedelem gyermekkora;
Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989.
- R. VÁRKONYI ÁGNES: A rejtőzködő Murányi Vénus; Helikon Kiadó, 1987.
- R. VÁRKONYI ÁGNES: Erdélyi változások / Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének
korában 1660-1711;
Magvető Könyvkiadó, Bp. 1984.
- R. VÁRKONYI ÁGNES: Europica varietas ~ Hungarica varietas; Akadémia
Kiadó. Bp. 1994.
- R. VÁRKONYI ÁGNES: Értékrend és személyiség; Archivum 94/10.
www.mult-kor.hu
- A szívünkben élő Rákóczi. Dr. NEMESKÜRTHY ISTVÁN előadása. Pázmány-Nap 2003.
- TAKÁTS SÁNDOR: Régi magyar nagyasszonyok;
Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1982.
- A Thököly-felkelés és kora. Szerk: BENCZÉDI LÁSZLÓ;
Akadémia Kiadó, Bp. 1983.
- Történelmi Tár (1881; 1886. évfolyam); Kiadja: Magyar Történelmi Társulat, Bp.